

СПРАВА «ХАЙРЕДІНОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»

Рішення від 14 жовтня 2010 р.
Остаточне від 14 січня 2011 р.
(в и т я з)¹

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою, поданою проти України до Європейського суду з прав людини (далі — Суд) відповідно до ст. 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянином України С.Ш. Хайредіновим (далі — заявник) 14 жовтня 2004 р.

2. Заявник був представлений О. Лісовим. Уряд України (далі — Уряд) був представлений його Уповноваженим — Ю. Зайцевим.

3. Заявник стверджував, зокрема, що його тримання під вартою у 2004 р. суперечило пунктам 1 та 3 ст. 5 Конвенції.

4. 14 вересня 2009 р. Суд вирішив повідомити про заяву Уряд. Також було вирішено розглядати питання прийнятності та суті заяви одночасно (ст. 29).

ЩОДО ФАКТІВ

І. Обставини справи

5. Заявник народився у 1984 р. та проживає в Автономній Республіці Крим (далі — АРК).

А. Події, які передували взяттю заявника під вартою

6. 23 березня 2004 р. в центрі м. Сімферополя сталася масова бійка між молоддю, в результаті якої декілька людей зазнали тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості.

7. Заявника того ж дня в лікарні, куди він супроводжував товариша, що зазнав тілесних ушкоджень під час бійки, допитали працівники органів внутрішніх справ як свідка.

8. У березні та квітні 2004 р. заявник неодноразово за викликом приходив до слідчого.

В. Тримання заявника під вартою

1. Протягом досудового слідства

9. 28 квітня 2004 р. заявник після допиту слідчим в якості свідка був затриманий у приміщенні міліції за підозрою у вчиненні хуліганства із застосуванням зброї під час подій 23 березня 2004 р.

10. 1 травня 2004 р. Київський районний суд м. Сімферополя АРК (далі — Київський суд), розглянувши подання слідчого, обрав заявнику запобіжний захід у виді тримання під вартою та відмовив у задоволенні його заяви щодо застосування до нього запобіжного заходу у виді підписки про невиїзд. Київський суд мотивував свою постанову тяжкістю злочину, у вчиненні якого підозрювався заявник, негативною характеристикою з університету, де він навчався, тим, що за станом його здоров'я він міг триматися під вартою, та наявністю ризику його ухилення від слідства і суду або перешкоджання розслідуванню у разі перебування на свободі. Хоча керівництво школи, яку заявник закінчив за два роки до подій, що розглядаються, та органи місцевого самоврядування села, де він проживав до його затримання, надали заявнику позитивні характеристики, Київський суд постановив, що вони «не можуть бути підставами для відмови у задоволенні подання [слідчого], оскільки законотлумачення поведінка є необхідною умовою для життя в суспільстві, а не винятком із правил».

11. 5 травня 2004 р. в Апеляційному суді Автономної Республіки Крим (далі — Апеляційний суд) захисник заявника оскаржив тримання під записного під вартою, стверджуючи, що заявник мав постійне місце проживання, позитивні характеристики, страждав від вітиліго (хронічне захворювання, яке призводить до депігментації окремих ділянок шкіри), яке може загостритись в умовах тримання під вартою, і що раніше до кримінальної відповідальності його не притягували. Також було зазначено, що заявник завжди добровільно з'являвся до слідчого та що його

¹ Публікується витяг рішення Європейського суду з прав людини. Текст підготували суддя Верховного Суду України **О.Т. КУЗЬМЕНКО** та помічник судді **Н.Л. ДРОЗДОВИЧ**. Повний текст рішення міститься на сайті Міністерства юстиції України <http://www.minjust.gov.ua>

батьки могли внести заставу для його звільнення з-під варті.

12. 18 травня 2004 р. Апеляційний суд відмовив у задоволенні апеляційної скарги, посилаючись на тяжкість пред'явлених заявнику обвинувачень.

13. 15 червня 2004 р. Київський суд продовжив строк тримання заявника під вартою до 28 серпня 2004 р. через необхідність закінчити розслідування, тяжкість обвинувачень та наявність ризику ухилення заявника від слідства і суду, здійснення впливу на свідків або повторно вчинення правопорушення.

14. 22 червня 2004 р. заявнику було надано доступ до матеріалів справи.

15. 16 липня 2004 р. Апеляційний суд продовжив строк тримання заявника під вартою до 28 листопада 2004 р. за поданням слідчого, який стверджував, що інші співобвинувачені для ознайомлення з матеріалами справи потребували більше часу. Апеляційний суд відмовив у задоволенні заяви заявника про звільнення його під підписку про невиїзд із огляду на тяжкість пред'явлених обвинувачень та ризик його ухилення від слідства і суду.

16. У серпні 2004 р. розслідування було закінчено та заявника разом із іншими обвинуваченими було віддано до суду.

2. Протягом судового слідства

17. 13 вересня 2004 р. в Центральному районному суді м. Сімферополя (далі — Центральний суд) відбувся попередній розгляд справи, під час якого заявник знову звернувся із заявою про його звільнення під підписку про невиїзд. Він стверджував, що всі докази у справі вже зібрані й немає ризику, що він може їх знищити, що він мав постійне місце проживання та добре налагоджені соціальні зв'язки, що він ніколи не перешкоджав розслідуванню і не намагався ухилитися від слідства і суду або повторно вчинити правопорушення. Центральний суд постановою відмовив у задоволенні заяви з огляду на те, що запобіжний захід відповідав кримінально-процесуальному законодавству.

С. Засудження заявника

18. Центральний суд вироком від 29 грудня 2004 р. визнав заявника винним у вчиненні хуліганства із застосуванням зброї, а також в умисному спричиненні середньої тяжкості та тяжких тілесних ушкоджень і призначив йому покарання у виді позбавлення волі строком на вісім років.

19. 22 червня 2006 р. Апеляційний суд залишив цей вирок без змін.

20. 17 травня 2007 р. Верховний Суд України змінив цей вирок, визнавши заявника винним у вчиненні хуліганства без застосування зброї та в умисному заподіянні тілесних ушкоджень середньої тяжкості й зменшив йому покарання до трьох років та двох місяців позбавлення волі.

II. Відповідне національне законодавство та практика

21. Відповідні положення КПК в редакції, чинній станом на час подій, передбачають:

Ст. 156 (строки тримання під вартою).

«Тримання під вартою під час досудового розслідування не повинно тривати більше двох місяців.

У випадках, коли у строк, передбачений ч. 1 цієї статті, розслідування справи закінчити неможливо, а підстав для скасування чи заміни запобіжного заходу на більш м'який немає, він може бути продовжений: до чотирьох місяців — за поданням, погодженим з прокурором, який здійснює нагляд за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства, або самим цим прокурором, суддею того суду, який виніс постанову про застосування запобіжного заходу; <...>

Строки тримання під вартою під час досудового слідства закінчуються в день надходження справи до суду.

<...> Матеріали закінченої розслідування кримінальної справи повинні бути пред'явлені обвинуваченому, взятому під варту, та його захисникові не пізніше як за місяць до закінчення граничного строку тримання під вартою, встановленого ч. 2 цієї статті.

Якщо матеріали кримінальної справи було пред'явлено обвинуваченому та його захисникові з додержанням місячного терміну до закінчення граничного строку тримання під вартою, але його виявилось недостатньо для ознайомлення з матеріалами справи, зазначений строк може бути продовжено суддею апеляційного суду за поданням слідчого, погодженим із Генеральним прокурором України чи його заступником, або поданням цього прокурора чи його заступника. Коли у справі беруть участь кілька обвинувачених, яких тримають під вартою, і хоча б одному з них строку, передбаченого ч. 6 цієї статті, виявилось недостатньо для ознайомлення з матеріалами справи, то зазначене подання може бути внесено стосовно того обвинуваченого або тих обвинувачених, які ознайомилися з матеріалами справи, якщо не відпала необхідність

у застосуванні до нього або до них взяття під варту і відсутні підстави для обрання іншого запобіжного заходу...».

ЩОДО ПРАВА

I. Стверджуване порушення п. 1 ст. 5 Конвенції

22. Заявник скаржився на те, що його тримання під вартою було свавільним. Він посилався на підпункт (с) п. 1 ст. 5 Конвенції, в якому у відповідній частині передбачено таке:

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом: <...>

с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення; <...>».

A. Щодо прийнятності

23. Суд зазначає, що скарга заявника не є явно необґрунтованою згідно з п. 3 ст. 35 Конвенції. Далі Суд зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути оголошена прийнятною.

B. Щодо суті

24. Заявник стверджував, що за обставин справи його взяття під варту було невинуватим та надмірним заходом.

25. Уряд висловив заперечення, стверджуючи, що тримання заявника під вартою не може розглядатись як незаконне або свавільне, оскільки воно ґрунтувалось на постановках суду, ухвалених відповідно до національного законодавства.

26. Суд наголошує, що ст. 5 Конвенції гарантує основоположне право на свободу та недоторканність, яке є найважливішим у демократичному суспільстві згідно з Конвенцією (див. рішення у справах від 18 червня 1971 р. «*де Вільде, Оомс і Версип проти Бельгії*» (*De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*), п. 65, № 12, та від 24 жовтня 1979 р. «*Вінтерверп проти Нідерландів*» (*Winterwerp v. the Netherlands*), п. 37, № 33). Кожен має право на захист цього права, що означає не бути позбавленим або не мати продовження позбавлення свободи, крім випадків, коли таке позбавлення відбувалось за умов, установлених у п. 1 ст. 5 Конвенції (див. рішення у справі від 2 березня 1987 р. «*Вікс проти Сполученого Королівства*» (*Weeks v. the United*

Kingdom), п. 40, № 114). Цей перелік винятків є вичерпним і лише вузьке їх тлумачення відповідає меті цього положення, а саме — гарантувати, що нікого не буде свавільно позбавлено свободи (див. рішення у справі від 6 квітня 2000 р. «*Лабіта проти Італії*» (*Labita v. Italy*), № 26772/95, п. 170).

27. Для того, щоб позбавлення свободи не вважалось свавільним, дотримання національного законодавства при його застосуванні є недостатнім. Такий захід має бути необхідним за конкретних обставин (див. рішення у справі від 27 лютого 2007 р. «*Нештак проти Словаччини*» (*Nestak v. Slovakia*), № 65559/01, п. 74).

28. Таким чином, Суд вважає, що тримання під вартою відповідно до підпункту (с) п. 1 ст. 5 Конвенції має задовольняти вимогу пропорційності (див. рішення у справі від 18 березня 2008 р. «*Ладент проти Польщі*» (*Ladent v. Poland*), № 11036/03, п. 55). Наприклад, у справі від 4 травня 2006 р. «*Амбрушкевич проти Польщі*» (*Ambruszkiewicz v. Poland*) (№ 38797/03, пункти 29—32) Суд розглядав питання, чи було взяття заявника під варту конче необхідним для забезпечення його присутності в суді та чи могли інші, менш суворі заходи бути достатніми для досягнення цієї мети.

29. Повертаючись до справи, яка розглядається, Суд зазначає, що на момент взяття заявника під варту йому було приблизно 20 років, він не мав судимості та мав постійне місце проживання, де, як підтвердили місцеві органи влади, у нього були добре налагоджені соціальні зв'язки. Як убачається з відповідних постанов суду (див. пункти 10—11), жоден із цих факторів не брали до уваги національні суди при ухваленні ними рішення про взяття заявника під варту. Крім того, здійснюючи оцінку особистості заявника, національні суди вирішили посилаючись виключно на негативні характеристики та не враховували позитивні (див. п. 10). Посилаючись на тяжкість обвинувачень та наявність ризику його ухилення від слідства і суду, національні суди не надали жодної оцінки беззаперечному дотриманню заявником вимог слідчого щодо явки до нього протягом більше ніж місяця до його затримання, а також відсутності будь-яких спроб з його сторони вплинути у будь-який спосіб на хід розслідування (див., для порівняння, рішення у справі від 30 січня 2007 р. «*Павлік проти Словаччини*» (*Pavlik v. Slovakia*), № 74827/01, п. 95). Також не розглядалась можливість застосування менш суворих запобіжних заходів, таких як підписка про невіїзд або застава, які могли б забезпечити доступність заявника для розслідування та судового розгляду.

30. Відповідно до зазначеного Суд вважає, що за обставин, вказаних у цій справі, національні

органи влади не надали належного обґрунтування для виправдання позбавлення заявника свободи, яке вважається свавільним.

31. Відповідно Суд вважає, що у цій справі мало місце порушення п. 1 ст. 5 Конвенції.

II. Стверджуване порушення п. 3 ст. 5 Конвенції

32. Заявник скаржився на те, що його продовжуване тримання під вартою не ґрунтувалось на достатніх та відповідних підставах. Він посилався на п. 3 ст. 5 Конвенції, який передбачає: «Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» п. 1 цієї статті, ... має право на судовий розгляд упродовж розумного строку або на звільнення до початку судового розгляду. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями явки в судове засідання».

33. Хоча заявник додатково скаржився за ст. 13 Конвенції щодо стверджуваного неналежного обґрунтування органами державної влади відмов у задоволенні його заяв про звільнення під час провадження, Суд вважає, що ця скарга поглинається тою, яка подана згідно з п. 3 ст. 5 Конвенції, та буде її розглядати тільки в межах цього положення.

A. Щодо прийнятності

34. Суд зазначає, що скарга заявника не є явно необґрунтованою у розумінні п. 3 ст. 35 Конвенції. Вона також не є непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути оголошена прийнятною.

B. Щодо суті

35. Заявник підтримав свою скаргу. Він стверджував, що період, який має розглядатись, мав місце з 28 квітня 2004 р. до 17 травня 2007 р.

36. Уряд стверджував, що загальна тривалість тримання заявника під вартою не була нерозумною з огляду на тяжкість пред'явлених йому обвинувачень та належну сумлінність органів слідства щодо розслідування цієї справи.

37. Суд зазначає, що період, який має розглядатись у цій справі, розпочався 28 квітня 2004 р., коли заявника взяли під варту, та закінчився 29 грудня того ж року, коли його засудив суд першої інстанції (див. рішення від 26 жовтня 2000 р. «Кудла проти Польщі» (*Kudla v. Poland*), № 302/96, п. 104). Таким чином, заявника тримали під вартою вісім місяців.

38. Хоча така тривалість може здаватись коротшою, ніж у більшості справ, пов'язаних із тривалістю тримання під вартою, Суд підкреслює, що розумність строку тримання під вартою ніко-

ли не оцінюється *in abstracto*. Тобто, п. 3 ст. 5 Конвенції не може вважатись таким, що безумовно дозволяє тримання під вартою, якщо тривалість такого тримання не перевищує певного строку. Виправдання будь-якого періоду тримання під вартою, незалежно від того, наскільки воно коротке, має бути переконливо продемонстроване органами державної влади (див. рішення у справі від 9 січня 2003 р. «Шишков проти Болгарії» (*Shishkov v. Bulgaria*), № 38822/97, п. 66).

39. Існує презумпція на користь звільнення. Суд у своїй практиці постійно зазначав, що другий аспект п. 3 ст. 5 Конвенції не надає судам вибір між притягненням обвинуваченого до відповідальності в розумний строк і тимчасовим його звільненням під час провадження. До засудження обвинувачений має вважатись невинним і мета цього положення, по суті, вимагає його тимчасового звільнення з-під варти, як тільки його подальше тримання під вартою перестане бути обґрунтованим (див. рішення у справі від 12 червня 2008 р. «Власов проти Росії» (*Vlasov v. Russia*), № 78146/01, п. 104, із подальшими посиланнями).

40. Національні органи влади зобов'язані встановити наявність конкретних фактів, відповідних підставам для подальшого тримання під вартою. Перекладення тягаря доведення щодо цього на особу, яка перебуває під вартою, рівноцінно порушенню принципу ст. 5 Конвенції — положення, яке робить тримання під вартою винятковим відступом від права на свободу і таким, що дозволяється лише у вичерпно перерахованих та чітко визначених випадках (див. рішення у справах від 7 квітня 2005 р. «Рохліна проти Росії» (*Rokhlina v. Russia*), № 54071/00, п. 67, та від 26 липня 2001 р. «Ілійков проти Болгарії» (*Ilijkov v. Bulgaria*), № 33977/96, пункти 84—85).

41. Суд зазначає, що у справі, яка розглядається, суди виправдовували продовжуване тримання заявника під вартою переважно тяжкістю пред'явлених заявнику обвинувачень. Відмовляючи у задоволенні його клопотань про звільнення та продовжуючи строк його тримання під вартою без посилання на будь-які конкретні факти, вони вважали, що цієї єдиної підстави було достатньо для презумпції, що він може ухилитися від слідства і суду або іншим чином перешкоджати ходу розслідування (див. пункти 12—13). Крім того, продовження строку на три місяці було виправдане необхідністю ознайомлення з матеріалами справи інших обвинувачених (див. п. 15). Щодо тримання заявника під вартою протягом судового розгляду до винесення вироку, єдине, на що посилався суд, було те, що запобіжний захід вважався виправда-

ним, не надаючи будь-якої оцінки його виправданості з урахуванням спливу часу та прогресу в розгляді справи (див. п. 17). Суд не вважає ці підстави для продовжуваного тримання заявника під вартою «відповідними та достатніми».

42. Крім того, Суд не може не відзначити той факт, що протягом усього періоду, який розглядається, національні органи влади ніколи не розглядали можливість забезпечення явки заявника в суд шляхом застосування альтернативних заходів, таких як підписка про невийзд або застава, про застосування яких чітко просив заявник (див. пункти 11, 15, 17 та 29 і щодо практики Суду від 21 грудня 2000 р. «Яблонський проти Польщі» (*Jablonski v. Poland*), № 33492/96, п. 83).

43. Цих підстав достатньо, щоб Суд дійшов висновку про порушення п. 3 ст. 5 Конвенції.

III. Застосування ст. 41 Конвенції

44. Ст. 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткову компенсацію, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. Шкода

45. Заявник вимагав 5 тис. євро відшкодування моральної шкоди.

46. Уряд висловив заперечення проти цієї вимоги.

47. Суд вважає, що заявник зазнав моральної шкоди, яку неможливо компенсувати лише визнанням порушення його прав, гарантованих Конвенцією. Беручи до уваги обставини справи і здійснюючи оцінку на засадах справедливості, як цього вимагає ст. 41 Конвенції, Суд присуджує заявнику суму, яку він вимагав.

B. Судові витрати

48. Заявник також вимагав 1 тис. євро як компенсацію витрат, понесених на юридичну допомогу. Для підтвердження своєї вимоги він представив договір про надання юридичних послуг протягом провадження в Суді від 1 жовтня 2004 р., згідно з яким він мав виплатити своєму представнику, пану Лісовому, 10 тис. українських гривень. Як було також передбачено договором та підтверджено написаною від руки розпискою, заявник виплатив пану Лісовому 1 тис. грн авансу та був зобов'язаний виплатити решту суми після завершення провадження у Страсбурзі.

49. Уряд вважав, що заявник не довів, що витрати, які він вимагав компенсувати, були обґрунтованими та фактично понесеними.

50. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових витрат, якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їх розмір — обґрунтованим. Суд зазначає, що хоча заявник ще не поніс витрати в повному обсязі, він був зобов'язаний оплатити їх відповідно до договірної зобов'язання. Як убагацьється з матеріалів справи, пан Лісовий представляв заявника під час провадження в Суді і, таким чином, має право вимагати оплати своїх послуг відповідно до договору, що згідно з теперішнім курсом валют становить приблизно 1 тис. євро. Відповідно Суд вважає, що ці витрати були фактично понесеними (див. рішення у справі від 8 листопада 2007 р. «Тєбієті Мюхафізе Джемієті та Ісрафілов проти Азербайджану» (*Tebieti Muhafize Cemiyeti and Israfilov v. Azerbaijan*), № 37083/03, п. 106). Крім того, беручи до уваги юридичну роботу, проведenu у справі, яка розглядається, Суд не вважає, що ця вимога є надмірною, та присуджує суму, що вимагається, в повному обсязі.

C. Пеня

51. Суд вважає за належне призначити пеню, виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. Оголошує скаргу заявника прийнятною.

2. Постановляє, що у цій справі мало місце порушення п. 1 ст. 5 Конвенції.

3. Постановляє, що у цій справі мало місце порушення п. 3 ст. 5 Конвенції.

4. Постановляє, що:

(a) протягом трьох місяців від дня, коли рішення стане остаточним відповідно до п. 2 ст. 44 Конвенції, держава-відповідач має сплатити зазначені нижче суми, які мають бути конвертовані у національну валюту держави-відповідача на день здійснення платежу:

(i) 5 тис. євро відшкодування моральної шкоди плюс будь-який податок, який може бути стягнуто;

(ii) 1 тис. євро компенсації судових витрат плюс будь-який податок, який може бути стягнуто;

(b) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до повного розрахунку на ці суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, плюс три відсоткових пункти.